Ksanthos'tan Yeni Bir Mezar Türü: Kapsül Lahitler

Hülya KÖKMEN SEYİRCİ*, Aytaç DÖNMEZ ve Umut BULMUŞ*****

Ksanthos'ta 2019 yılındaki çevre düzenleme projesi bağlamında gerçekleştirilen inşa faaliyetleri sırasında açılan bir sondaj kazısında bazı duvar kalıntılarının çevresine yerleştirilmiş dairesel kesitli üç pişmiş toprak lahit[1], Demre Müzesi[2] arkeologları ile birlikte gerçekleştirilen kurtarma kazısı ile ortaya çıkarılmıştır[3]. Bu buluntu grubu bölge ve Ksanthos'ta var olan mezar türlerine bir yenisinin eklenmesinin yanı sıra kentin güney nekropolüne ilişkin yeni verilere ulaşılmasını da beraberinde getirmiştir.

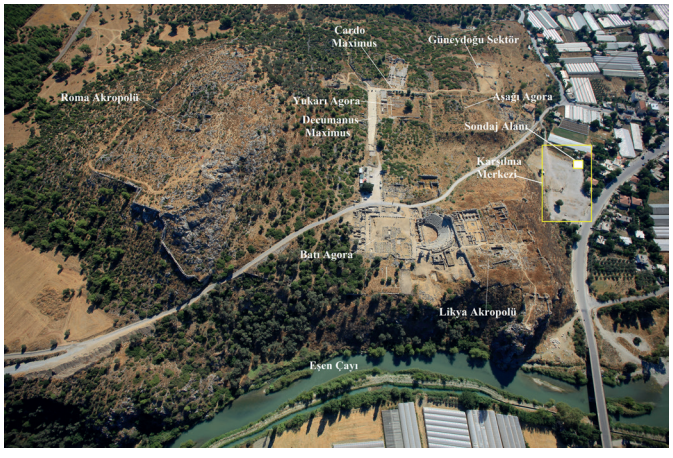

Fig. 1. Ksanthos. Hava Fotoğrafı. A. Dönmez

Lahitlerin açığa çıkarılmış olduğu parsel, Lykia Akropolis'i ile kente güneyden girişi sağlayan kapının arasında kalan alanın güneyinde, kent surlarının hemen dışında yer almaktadır (Fig. 1). Günümüzde karşılama merkezi olarak tasarlanan bu alan üzerinde çok fazla kültür varlığı bulunmamakla birlikte daha önceki araştırmacılar tarafından hamam

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Antalya. hulyakokmen@akdeniz.edu.tr

** Dr., Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Antalya. donmezaytac@gmail.com

*** Ark., Demre Likya Uygarlıkları Müzesi, Antalya. umut_bulmus@hotmail.com

olarak tanımlanmış bir yapı[4], hala ayakta olan Roma Dönemi'ne ait bir kapı ile birkaç lahit parçası görülmektedir. Ksanthos ovası ile birleşen ve lahitlerin lokalize edildiği bu düzlük arazi, muhtemelen önce bir tarla, sonrasın da ise yakın bir tarihe kadar Kınık mahalle pazarı olarak kullanılmıştır. Karşılama merkezi olarak planlanan alanın doğu kanadında gerçekleştirilen 10.00 x 10.00 m boyutlarındaki kurtarma kazısında, farklı örgü tekniklerinde inşa edilmiş duvar kalıntıları ve bu kalıntıların etrafına konumlandırılmış şekilde, makale konusunu oluşturan üç pişmiş toprak lahit ile birlikte seramik buluntular açığa çıkarılmıştır.

Buluntu Konteksti

Buluntular sondaj alanı düzleminin -2.30 m alt kodunda ele geçirilmiştir (Fig. 2-3). Açılan alanın bu kodunda aynı yapıya ait, doğu-batı (Fig. 3a) ve kuzey-güney (Fig. 3b) doğrultulu birbiriyle kesişen iki duvar ile onların üzerinde konumlanan başka bir duvar (Fig. 3c) yer almaktadır. Düzgün kesimli isodomik 3 bloktan oluşan merkez duvar (Fig. 3a) sondajın doğu kesitinden 4.50 m batıya doğru uzanmaktadır. Yüksekliği 0.50 m olan bu duvar doğu yönünden (Fig. 3b) kuzeye doğru bir dönüş gerçekleştirmektedir. Ancak bahsedilen bölümün sondaj kesiti içinde kalması nedeniyle duvarın (Fig. 3b) yalnızca 2.50 m'lik bir bölümü gözlemlenebilmektedir. Duvarların (Fig. 3a-b) üst seviyesinde yer alan, moloz taşlardan kuru duvar tekniğinde örülmüş bir başka duvar (Fig. 3c), merkez duvarın (Fig. 3a) üzerinden başlayarak kuzeydoğuya doğru yönelir ve doğu kesitin altında kaldığı için devamı görülememektedir.

Fig. 2. Sondaj Alanı. Duvar Kalıntıları ve Lahitler. Doğu Yönden Bakış. A. Dönmez

Fig. 3. Sondaj Alanı. Duvar Kalıntıları ve Lahitler. Batı Yönden Bakış. A. Dönmez

Çalışmanın ana konusunu oluşturan mezarlar bu duvarların çevresinde yer almaktadırlar (Fig. 4). Konumlanış yönleri birbirinden farklılık gösteren mezarlardan 1 No.lu lahit, doğu-batı yönlü merkez duvarının (Fig. 3a) kuzeyinde, 2 ve 3 No.lu lahitler ise duvarın güney tarafında konumlandırılmışlardır. Bu bağlamda 1 No.lu lahit mezarın, duvarın (Fig. 3a) yönelimine göre, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olduğu görülmektedir[5].

Mezarın dişi kısmı güneybatı yönünde duvar ile temas halindeyken, erkek kısmı kuzeydoğuya denk gelmektedir. 2 ve 3 No.lu mezarlar ise duvara paralel bir şekilde, doğu-batı yönünde, 2 No.lu lahit duvara, 3 No.lu mezar da bu mezarın hemen güneyinde, ona bitişik halde konumlandırılmıştır.

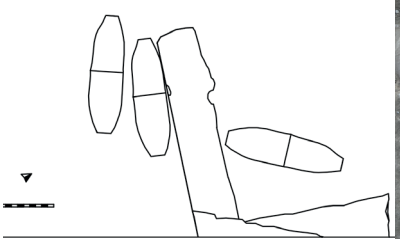

Fig. 4. Sondaj Alanı. Duvar Kalıntıları ve Lahitler. Çizim. A. Dönmez

Fig. 5. Lahitlerin Birleşim Noktalarındaki Harç Dolgu Ayrıntısı. A. Dönmez

İki ayrı bikonik parçadan oluşan lahitlerin biri diğerinin üzerine oturtulacak şekilde, çarkta üretildikleri anlaşılmaktadır[6]. Bikonik formdaki lahitlerin hem alt hem de üst bölümleri düz bir şekilde kesilerek bir kaide gibi bitirilmişlerdir. Biri diğerine geçmeli, iki ayrı bikonik parçanın birleşiminden meydana gelen bu lahitlerin ayrıntıda değişen özellikleri olmakla birlikte[7] boyutları birbirleriyle benzerlik göstermektedir.

Fig. 6. Lahitlerin İçerisindeki İnsan İskeleti Kalıntıları. A. Dönmez

Fig. 7. 1 No.lu Lahdin İçerisindeki İskelet Kalıntıları. A. Dönmez

Lahitlerin toplam uzunluğu 1.96 m, çapları ise merkez noktadan ölçüldüğünde 0.55 m'dir. Bu bikonik formlu pişmiş toprak parçalardan erkek olanı 1.08 m, dişi olanı ise 0.93 m'dir. Erkek olan bölümün 0.05 m'lik kısmı diğer dişi kısmın içine girerek buraya oturtulmaktadır ve birleştirilme noktalarında yoğun harç kalıntıları bulunmaktadır. Bu da iki bikonik parçanın birbirine daha sağlam bir şekilde tutunması için bu tür lahitlerde uygulanan bir yöntem olmalıdır (Fig. 5)[8]. Böylelikle tam olarak bir kapsül formunu alan lahitlerin dişi ve erkek kısımlarının sonlandırıldıkları noktaların çapları genel olarak, 0.20 m-0.25 m arasında değişmektedir.

Lahitlerin ele geçtiği alanda bulunan yoğun alüvyon dolgu, mezarların içinin zamanla toprak ile dolmasına sebep olmuştur. Mezarların içine dolan toprak ve toprağın nemli yapısı iskeletlerin dokusunda tahribat yaratmıştır (Fig. 6). Buna rağmen iskelet kalıntıları lahitler içerisindeki bireylerin defin yönü ile ilgili yeterli veriyi sağlamaktadır. Bu bağlamda 1 No.lu lahit içerisinden ele geçen iskelet kalıntıları, bireyin baş kısmının güneybatıya, ayaklarının ise kuzeydoğuya doğru yerleştirilmiş olduğunu göstermektedir (Fig. 7). 2 No.lu lahitteki birey doğu-batı doğrultusunda, yanında yer alan 3 No.lu lahitteki birey ise batı-doğu doğrultusunda defnedilmiştir (Fig. 8). Lahitlerin içerisinde insan iskeletine ait kemikler dışında bir buluntu yer almamakla birlikte çevrelerinden az sayıda seramik parçası ve tam bir kandil ele geçmiştir (Fig. 9). Lahitler üzerinde çeşitli bezemeler yer almaktadır. Bikonik formlu parçalardan 3 nolu lahdin erkek kısmında, birbirini çapraz kesen çizgilerin kesişmesinden oluşan baklava dilimi motifi, dişi parça üzerinde ise birbirini takip eden halka motifleri boya ve fırça kullanılarak yapılmıştır[9] (Fig. 10). Lahitlerin dişi ve erkek parçalarının birleşim noktalarında boya ve kazıma tekniği ile yapılmış bir-üç arasında değişen, zig-zag motifleri de bir diğer bezeme unsuru olarak görülmektedir.

Fig. 8. 2 ve 3 No.lu Lahitler içerisindeki İskelet Kalıntıları. A. Dönmez

Değerlendirme ve Sonuç

Pişmiş toprak lahitler, erken dönemlerden itibaren bezeme ve form özelliklerinden yola çıkılarak terlik lahit[10], dikdörtgen – trapezoidal lahit[11] ve dairesel kesitli lahit[12] gibi farklı formlarda üretilmişlerdir[13]. Bu tür lahitler arasında dairesel kesitli örnekler, Richter tarafından "Röhrensärge" (silindir - tüp - boru lahit) olarak tanımlanmıştır[14]. Kucur ise doktora çalışmasında, pişmiş toprak dairesel kesitli lahitleri "Silindirik Formlu Lahitler", "Füze/ Torpido Formlu Lahitler", "Koza-Kozalak Formlu Lahitler" ve "Kısmî Dairesel Kesitli Lahitler" olarak sınıflandırmıştır[15]. Şirin, bu dairesel kesitli pişmiş toprak lahitlerin bir türünü "Torpil Formlu" olarak tanıtmıştır[16]. Torpil ya da torpido formlu lahitlerin genellikle baş kısmının daha geniş yapılması ve sonlandırıldığı kısıma - ayakucuna - doğru daralması; gömü, lahit içine yerleştirildikten sonra üzerlerinin kapak ile kapatılması geleneği Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görülmektedir[17]. İnhümasyon yönteminin yaygınlaşmasıyla pişmiş toprak lahitler, Batı Anadolu'da, Klazomenai'de Arkaik Dönem'de yoğun bir şekilde kullanılmış, ayrıca Smyrna, Teos, Ephesos, Tire, Pythane ve Erythrai gibi kentlerde de[18] rağbet görmüştür[19]. Anadolu'da pişmiş toprak lahit geleneği Arkaik Dönem sonrasında da devam etmiş[20], onu takip eden Hellenistik ve Roma Dönem'leri de dâhil, MS VI. yüzyıla kadar kullanılmıştır.

Makale konusunu oluşturan pişmiş toprak lahitler, torpido formlu lahitlerden farklı olarak biri diğerinin üzerine oturtulan iki ayrı pişmiş toprak bikonik parçadan oluşmaktadır. Bu uygulama ile ilgili en erken örneklere Anadolu dışında rastlanılmaktadır. Mezopotamya'da iki kabın bir araya getirilerek mezar amacı ile kullanımının yaklaşık 1400 yıllık bir süreci kapsadığı belirtilmekle birlikte[21], erken örneklerine Babil'de rastlanılmaktadır[22]. Babil'deki örnekler çift çömlekten oluşmakta ancak tespit edilen bir örnek diğerlerinden farklı olarak bir pithosun ortadan kesilmiş gibi alt ve üst bölümlerinin biri diğerinin üzerine oturtulması suretiyle oluşturulmuştur[23].

Fig. 9. Lahitlerin Çevresinden Ele Geçen Seramikler. A. Dönmez

İran'daki yerleşmelerde de çift çömlek kullanılarak oluşturulmuş mezarlar yatay formda biri diğerinin üzerine oturtulmuştur[24]. Benzer şekilde Suriye'de Tall Knēdiğ'de yan yana yerleştirilmiş iki çömlekten yapılmış gibi görünen örnekler de söz konusudur[25]. Bunlar dışında Nippur, Isin, Uruk ve Ur kentleriyle birlikte İsrail'de de iki çömleğin bir araya getirilme-

siyle oluşturulmuş mezarlar bilinmektedir[26]. Bunun yanında MÖ II. yüzyıla ait bir mezar yine Suriye'de Tell Schech Hamad projesi kapsamındaki kazılarda tespit edilmiştir[27]. Anadolu'daki bilinen ilk örnek, Boğazköy'de iki pithos'un (?)[28] yan yana getirilmesi ile oluşturulmuş pişmiş toprak bir mezar, küçük buluntular ve stratigrafik gözlemlere dayalı olarak MÖ I. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir[29]. Anolojik olarak bakıldığında iki pişmiş toprak kabın arasında defin yapma geleneğinin kesintiler olsa da oldukça uzun bir sürece yayıldığını söylemek yanlış olmayacaktır[30].

Bugüne kadar yapılan kazı çalışmaları ve yayınlar incelendiğinde Lykia Bölgesi'nde pişmiş toprak lahitlerle MÖ V. yüzyıldan itibaren karşılaşılmaktadır[31]. Ancak Kumluca bölgesinde tespit edilmiş ve Klasik Dönem'e tarihlenen pişmiş toprak lahitlerden sonra uzun bir boşluk bulunmaktadır. Letoon Kutsal Alanı'nda 1991 yılında J. Ch. Moretti tarafından yapılan kazı çalışmalarında, Ksanthos'u Letoon Kutsal Alanı'na bağlayan taş döşeli yolda, dairesel kesitli pişmiş toprak lahitler açığa çıkarılmış ve lahitlerin yanında ele geçirilen sikkelerin 16 tanesinin kesin tarihlendirilmesi bu lahitler için terminus post quem oluşturmuştur. Bu buluntularla, Letoon Kutsal Alanı'nda tespit edilen pişmiş toprak lahitler MS IV. yüzyılın I. çeyreğine (sikkeler 398-423 arası) tarihlendirilmektedir[32]. Kutsal alanda tespit edilen pişmiş toprak dairesel kesitli lahitlere, Kucur'un yapmış olduğu sınıflandırmada ve daha önceki çalışmalarda yer verilmemiştir. Letoon Kutsal Alanı'ndaki pişmiş toprak lahitleri yayımlamış olan Le Roy ise bu lahitleri "yan yana iki pithos'tan oluşan bir mezar" olarak tanımlamıştır[33]. Yayında yer alan görseller incelendiğinde bu pişmiş toprak lahitlerin tıpkı yukarıda bahsedilen Boğazköy ve SuriyeTall Hamad projesinde olduğu gibi, iki geniş ağızlı pişmiş toprak bikonik parçanın bir araya getirilmesi yoluyla oluşturulduğu görülmektedir. Bikonik formdaki lahitlerin alt kısımları düz bir şekilde kesilmiştir. Patara Antik Kenti'nde Mezar Kilisesi ve Mezarlığı'nda[34] çok sayıda pişmiş toprak lahit gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu pişmiş toprak lahitler "torpido (mekik) formlu lahit" olarak nitelendirilmişlerdir[35]. Patara Mezar Kilisesi ve Mezarlığı'nda, 4 No.lu mekân içerisinde tespit edilen pişmiş toprak lahitler ile birlikte mezar konteksti yardımıyla bu lahitler de Letoon Kutsal Alanı'ndaki lahitler gibi MS geç IV. yüzyıl ve MS erken V. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir[36]. İşkan ve Şahin, bu lahitlerin hemen hemen hepsinin aynı formda olduklarını ve iki ayrı konik parçanın birbiri içine geçmesi yöntemi ile oluşturulduklarını belirtmektedirler[37]. Kucur ise Patara'dan ele geçen bu pişmiş toprak lahitleri "Silindirik Formlu Lahitler" olarak tanımlamış ve bu formun silindirik formlu lahitlere yeni bir tip oluşturabileceğinin altını çizmiştir[38].

Ksanthos pişmiş toprak lahitlerinin, Letoon Kutsal Alanı ve Patara Mezarlık Kilisesi ve Mezarlığı'ndan ele geçen lahitlerle aynı tipolojide yapıldıkları anlaşılmaktadır. Patara ve Letoon örneklerinde olduğu gibi Ksanthos örneklerinin de biri diğerinin üzerine oturtulan bikonik formlu iki ayrı parçadan oluştukları görülmektedir. Patara örnekleri ile benzer bir diğer özellik ise[39] lahitlerin üzerlerinde boya ile yapılmış bezemeler olmasıdır. Lahitlerin gövdeleri, Ksanthos kazılarında yoğun olarak ele geçmiş olan ve MS V. yüzyıl civarına tarihlendirilen seramikler üzerinde görülen; düz sarı astar üzerine kırmızı boya ile gövdeyi neredeyse kaplayan halka ve çapraz baklava dilimi olarak birbirini kesen bantların oluşturduğu bezeme şablonunda[40] dekore edilmişlerdir (Fig. 10).

Lykia Bölgesi'nde şimdiye kadar tespit edilen ve yukarıda yer verilen buluntular dikkate alındığında bölgede pişmiş toprak lahit geleneğinin uzun yıllar devam etmiş olduğu aşikârdır. Buna karşın bölgede bugüne kadar yapılan çalışmalarda pişmiş toprak lahit örneği oldukça sınırlı sayıdadır. Bunun yanında Letoon Kutsal Alanı, Patara ve Ksanthos'ta yer alan örneklerin, küçük buluntu kontekstleri göz önünde bulundurularak benzer dönemlere tarihlendirilmeleri bu lahitlerin ortak bir atölyenin üretimi olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Söz konusu lahitlerin tümünün, iki ayrı pişmiş toprak bikonik parçadan birinin diğerinin üzerine oturtulması yöntemiyle yapılmış olmaları bölgede bu iş ile uğraşan yerel lahit ustalarının varlığına da işaret etmektedir. Birbirine oldukça yakın iki kentte yer alan aynı formdaki bu lahitlerin, hiçbirinde kil analizi yapılmadığı için, bölgede üretim merkezinin lokasyonunu tespit etmek şu an için oldukça güçtür.

Fig. 10. Lahitlerin Restorasyon Sonrası Hali. Restoratör S. BAYRAM

Letoon, Patara ve Ksanthos'ta açığa çıkarılan dairesel formlu pişmiş toprak lahitler ait oldukları kişilerin sosyo-ekonomik statüleri hakkında da bilgiler vermektedir. Aynı formda üretilmiş olan bu pişmiş toprak lahitler hemen hemen aynı yüzyıl içerisinde bölgede yaşayan benzer statüdeki insanlar tarafından tercih edilmiş olmalıdır. Özellikle Patara'da bulunan lahitlerin, kilise ve etrafında tespit edilmesi, ayrıca küçük buluntu konteksti, bu kişilerin sıradan insanlar olmadıklarına işaret etmektedir. Bununla bağlantılı olarak Patara Mezarlık Kilisesi apsisinin, dairesel kesitli lahdin üzerine yerleştirilmiş olarak bulunması, bu mezar sahibinin saygın bir din adamı, din şehidi veya bir aziz olabileceği yönündeki görüşleri desteklemiştir[41] . Patara Mezarlık Kilisesi ile Mezarlığı'nda ve Letoon Kutsal Alanı'nda pişmiş toprak lahitlerle birlikte ele geçen sikkeler bu lahitlerin sıradan kişiler için olmadığının bir başka göstergesidir. Bunun yanında Işık, lahitler üzerinde libasyon deliklerinin varlığından bahsetmekte ve bu lahitlere gömülen kişilerin özel din adamları olduğunun da altını ayrıca çizmektedir[42]. Ksanthos örneklerinin tespit edildiği alanda, tahribatın fazla olması alan ile ilgili verilerin yetersizliğine sebep olmuştur[43]. Ancak Patara ve Letoon lahitlerinin kent içerisindeki konumları ve ele geçtikleri mimari kontekstleri göz önünde bulundurularak Ksanthos örneklerinin de benzer statüde kişiler için yapılmış oldukları yönünde bir çıkarım ileri sürülebilir.

Başka coğrafyalarda çok daha erken yüzyıllara ait olan bu tür pişmiş toprak lahitlerin, özellikle küçük buluntu kontekstleri, bu mezarların Lykia'da olduğu gibi yoksullar için değil daha varlıklı kişiler için yapıldığını kanıtlamaktadır. Bu tür mezar ya da lahitlerin pişmiş topraktan yapılmış olmaları H. Richter'inde belirttiği üzere daha ucuz bir malzeme olmasından kaynaklanmamalıydı. Eğer öyle olsaydı Hellenistik Dönem'den başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar pişmiş toprak lahitlerin Akdeniz ticaretinde kendine yer bulması beklenmezdi[44].

Ksanthos'taki kurtarma kazısından ele geçen bu lahitlerin iki bikonik parçadan birinin diğerinin üzerine oturtulması olgusu literatürde bu lahitlerin torpido formlu lahit olarak nitelendirilmesinin yanlış bir tanımlama olduğunu göstermektedir. Çünkü torpido formlu lahitler silindirik bir formda, baş kısmından ayak kısmına doğru hafifçe daralan ana bir gövde ve daha da önemlisi üzerinde bir kapak bulundurmaktadır[45]. Kapağın lahdin 2/3'ünü oluşturacak şekilde üretildiği bugüne kadar elde edilen örneklerde görülmektedir[46]. Ancak Lykia Bölgesi'nde tespit edilmiş olan lahitlerin herhangi bir kapağı bulunmamaktadır. Bu nedenle Letoon Kutsal Alanı, Patara Mezarlık Kilisesi ve Mezarlığı ile Ksanthos lahitlerinin "Kapsül Lahit" olarak tanımlanması daha doğru olacaktır.

3 No.lu mezarın hemen güney bitişiğinde, Broneer 31 tipinde sağlam olarak açığa çıkarılan ve V. yüzyıla tarihlendirilen kandil[47], Letoon Kutsal Alanı, Patara Mezarlık Kilisesi ve Mezarlığı küçük buluntuları ile tarihsel olarak örtüşmektedir (Fig. 9a). Buradan hareketle var olan bu eserler bölgede[48] ve Ksanthos'ta MS V. yüzyılda kapsül formlu pişmiş toprak lahitler içinde inhumasyon yolu ile ölü gömme geleneğinin varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca benzer bulguların Patara Mezarlık Kilisesi ve Mezarlığı'nda bulunan örneklerle aynı tarihsel kontekst içinde olması, bu iki kent arasında MS IV. ve V. yüzyıllarda ölü gömme geleneklerindeki birlikteliği göstermektedir.

Notlar

1 Antikçağ ölü gömme gelenekleri göz önüne alındığında Latince "sarcophagus" kelimesi et yiyici anlamına gelmekte ve ölen kişiler mezarlar içine inhumasyon veya kremasyon teknikleri ile gömülmektedirler. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ölüleri yakmak yerine gömme - inhumasyon yönünde artan bir eğilim söz konusudur. Lahitler çoğunlukla dikdörtgen prizma şeklinde üretilmekle birlikte, farklı formlarda biçimlendirildikleri ve teknelerinin işlenişinde de ait oldukları bölgelerin geleneklerine uygun olarak şekillendirildikleri bilinmektedir Bk. Koch 2001, 40-46. 210. 212. Lahit mezarların çoğunlukla mermerden veya kireç taşından yapıldıkları görülmekle birlikte farklı malzemelerden örneğin, granit, bazalt, porfür, tüf, ahşap, kurşun, pişmiş toprak ve bronzdan üretilmiş örnekleri de mevcuttur. Bk. Koch 2001, 16-25.

2 Lahitleri çalışmamıza izin veren Demre Müzesi Müdürü Nilüfer SEZGİN'e teşekkürlerimizi sunarız.

3 Söz konusu makalenin sorumlu yazarı Dr. Aytaç Dönmez'dir.

4 des Courtils 2003, 79.

5 Patara ve Letoon örneklerinin yönleri de doğu-batı ya da kuzey-güney doğrultulu yapılmıştır. Patara örneklerinin bu şekilde konumlandırılmasının nedeni bulundukları alanın sınırı ile ilişkilendirilmiş, Letoon Kutsal Alanı'nda tespit edilen mezarların konumu ile ilgili herhangi bir yorum yapılmamıştır. Ksanthos örneklerinin de benzer yönlerde konumlandırılmış olması mezar sahiplerinin kimlikleriyle ilişkili olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Ancak Ksanthos'taki örnekler kurtarma kazısı sırasında tespit edildiği ve lahitlerin yerleştirildiği alanın tam olarak kazılmamış olması nedeniyle bu konuda yorum yapmayı güçleştirmektedir.

6 Erkek kısmın geniş ve açık bölümünde 0.05 m'lik bir çıkıntı bulunmaktadır. Bu parçalar formundan dolayı erkek, bunun üzerine oturtulan çarkta şekillendirilmiş diğer konik parça da dişi kısım olarak adlandırılmıştır. Tespit edilen her üç lahitte de bikonik parçalardan dişi olan parçalar erkek bikonik parçaların üzerinde yer alan 0.05 m'lik alana oturtulmuştur.

7 Üzerlerindeki bezeme detayları ve parçaların genişlikleri birbirinden farklılaşmaktadır.

8 Patara Mezar Kilisesi ve Mezarlığından ele geçen örneklerin de benzer şekilde kapatıldıkları görülmektedir bk. İşkan & Şahin 2019, 340, res. 7.

9 İçleri toprakla dolmuş bütün lahitler ne yazık ki parçalar halinde kaldırılarak müzeye götürülmüşlerdir. Ancak daha sonra Antalya Konservasyon Müdürlüğü'nde görevli restoratör Seher Bayram tarafından iki lahit başarılı bir şekilde restore edilerek tamamlanmıştır.

10 Richter 2010, 484 dn. 21; Middleton et al. 2008, 32 fig. 7.

11 Klazomenai pişmiş toprak lahitleri genel olarak dikdörtgen formlu olmakla birlikte bezeme ve form açısından 4 farklı tipte ele alınmışlardır. Bk. Zeren-Hasdağlı 2014, 158 dn. 2. ayrıca kutu/dikdörtgen formlu kil tabutlar için Bk. Richter 2010, 491-492.

12 Richter 2010, 481 vdd.; Kucur 2013.

13 Pişmiş toprak dairesel kesitli lahitlerin daha az korunmuş olmaları, parçalar halinde ele geçmeleri ve bazılarının üzerlerinde hiçbir bezeme unsurunun olmaması gibi nedenlerle birçoğunun belgelenmesinin oldukça güç olduğuna da bilim insanları dikkat çekmektedir bk.Temizer 1948, 804 dn. 23; Koch 2001, 25.

14 Richter 2010, 481. 488.

15 Kucur 2013, 10 vdd.

16 Şirin 2017, 100.

17 Kucur 2013, 20; Şirin 2017, res. 4-5. 8. 9a. 16.19. 22. 29b. 31-35. 46. 48-49. 53a-b.

18 Cook & Bayburtluoğlu 1966, 179-192 fig. 1-4; Bayburtluoğlu 1977, 26-27 lev. 43.1, 45.2; Evren 1985, 9.

19 Bu lahitler MÖ VII. yüzyıla tarihlendirilmektedi bk. Özbilen-Güngör 2020, 82 dn. 2.

20 Middleton et al. 2008, 36.

21 Saar bu geleneğin MÖ II. bin yıldan MÖ VI. yüzyıla kadar uzandığını dile getirmektedir. Bk. Tekçam 2007, 194; Middleton et al. 2008, 36; Saar 2018, 863.

22 Bu mezarlar Almanca "Doppeltopf grab" olarak tanımlanmaktadır. Babil'deki Merkes antik yerleşmesinde ne terlik ne de torpido lahitlere daha önce rastlanmadığı yazar tarafından belirtilmiştir. Makalede yer alan örnek ise iki kabın bir araya getirilerek oluşturulduğu bir mezardır. Bk. Koldewey 1913, 265. 267. 269 res. 195.

23 Babil'deki diğer çift çömlekten oluşan erken dönem (MÖ II-I. binyıl) mezarları için Bk. Sternitzke 2017, 368 dn. 48. 53. res. 14.04d. 14.05.

24 Haft Tappeh (İran) için Bk. Mofidi-Nasrabadi et al. 2010, 45 Taf. 68, 69.1.

25 Richter, bu mezarları Yeni Asur çift çömlekli mezarlarına benzetmektedir. Bk. Richter 2010, 486.

26 Bk. Saar 2018, 869 dn. 22-23.

27 Lahit iki konik parçadan oluşmakta ancak uç kısımları lahdin formuna uygun bir şekilde dış bükey eğimle sonlandırılmıştır. Bk. https://www.fu-berlin.de/campusleben/forschen/2014/140402_syrien/index.html (erişim tarihi 10. 09.2021).

28 Bu örnek incelendiğinde geniş ağızlı iki kabın yatay olarak yan yana getirilmesi yolu ile oluşturulduğu görülmektedir. Pithos olabilmeleri için ağız kenarlarının daha dar bir şekilde yapılması beklenirdi. Bk. Kühne 1969, Taf. 25c.

29 Bu mezarın diz hizasında dairesel formlu kapaklarının olduğu da belirtilmektedir. Bk. Kühne 1969, 41-43, Taf. 25c.

30 Yapılacak olan kazılar ve yayınlar bu tür lahitlerin yaygınlığını ortaya koyacaktır.

31 Elmalı'da Erken Tunç Çağı'nda da pithos'lar içine gömü yapıldığı zaten bilinmektedir. Kumluca'da tespit edilmiş olan pişmiş toprak lahitler dikdörtgen ve "lahit" formunda yapılmış olup erken dönemde karşılaşılan örneklerdendir. Bk. Yılmaz 1993, 284 res. 10; Büyükyörük & Tibet 2000, 15-23.

32 Le Roy 2005, 249-250 res. 4-6.

33 "constitueé de deux pithoi juxtoposes" Bk. Le Roy 2005, 249.

34 Bu alan daha önceki çalışmalarda "Kaynak Kilise" olarak adlandırılmıştır. Bk. İşkan & Şahin 2019, 332.

35 Acar 2012, 28-29 res. 13; Peschlow 2012, 30; Şahin 2014, 280; Işık 2019, 363, res. 16; İşkan & Şahin 2019, 339-340, res. 7.

36 Acar 2012, 28-29 res. 13; Işık 2019, 363 res. 16; İşkan & Şahin 2019, 340.

37 İşkan & Şahin 2019, 340.

38 "Patara'da bulunan lahitler yayında "Torpido Lahit" olarak adlandırılmalarına karşın, gösterdikleri form sebebiyle "Silindirik Formlu Lahitler"'e örnek teşkil etmektedirler. Bk. Kucur 2013, 19.

39 Patara'da açığa çıkarılmış örneklerde de basit, kırmızı boya ile bezendikleri görülmektedir. Bk. Acar 2012, 28 res. 13; Işık 2019, 363 res. 16

40 Benzer biçimde bezenmiş örnekler için Bk. Korkut 2007, no. 11 fig. 2, no. 33 fig. 6; Rocheron-Blanco 2014, 691, pl. 3, 1; Dönmez 2018, 293 Cat. No. 5.

41 İşkan & Şahin 2019, 334.

42 Işık 2019, 363.

43 Ksanthos, Patara ve Letoon'da ele geçen lahitlerin kent bağlamındaki konumları ve özelliklede Patara'daki örneklerin mimari kontektsleri, Ksanthos örneklerinin çevresinde yer alan duvar kalıntıları için bazı önerilerde bulunmaya

olanak sağlamaktadır. Üç buluntu alanı da kent girişinde benzer lokasyonda yer almaktadır. Bu benzerlikten yola çıkılarak Ksanthos lahitlerinin tespit edildiği alan da Güney Kent Kapısı yakınlarında Geç Antik Çağ'da bir kilise ve bu kilise ile ilişkili mezarlık alanı olarak tasarlanmış olabilir.

44 Richter 2010.

45 Tanım için bk. Kucur 2013, 20.

46 Torpido formlu lahitlerin MS 3-4. yüzyılda yaygın bir şekilde Akdeniz çevresinde tercih edilmişlerdir. Bk. Richter 2010, 493; Kucur 2013, 21-22. Torpido formlu lahit örnekleri için ayrıca Bk. Yağcı 2003; Yurtseven, 2006,93.102; Richter 2010, 490; Kaya 2006, 51 - 53. 62. 64. 66-67; Kucur 2013, 20-23 Lev. 22 res. 53b. Lev. 23 Res 54-5. Lev. 24 res. 56-57. Lev. 25 res. 58-59a-b. Lev. 26 res. 60a-b. Lev. 37res. 61-62. Lev. 38 res. 63a-b. Lev. 39 res. 64a-d.

47 Benzer örnekler için Bk. Broneer 1930, 118-119; Joly, 1974: 196, Tav.51/1222; Çokay-Kepçe 2005, 153 Kat. No. 42; Akyüz 2019, 201 Kat. No. 240.

48 Benzer tipolojideki lahitlerin Patara ve Letoon Kutsal Alanı'ndan ele geçmiş olması nedeniyle şimdilik Batı Lykia Bölgesi ile sınırlandırmak yerinde olacaktır.

Kaynakça

Acar G. 2012, "Kaynak Kilise Temenos Alanı". İçinde, H. İşkan-Işık, "Patara 2010 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". *KST* 33-III, 15-39.

Bayburtluoğlu C. 1977, *Erythrai II-Pişmiş Toprak Eserler.* Ankara.

Bittel K. 1968, "Die Ausgrabungen in Boğazköy - Hattusa im sommer und Herbst 1967". *TAD* 16/II, 41-75.

Büyükyörük F. & Tibet C. 2000, "Kumluca Pişmiş Toprak Lahitleri". *Arkeoloji ve Sanat* 99, 15-23.

Brooner O. 1930, Terracotta Lamps. *Corinth* IV. 2. Cambridge/Massachusetts.

Des Courtils J. & Cavalier L. 2001 "The city of Xanthos from Archaic to Byzantine Times". Ed. D. Parrish, *Urbanism in Western Asia Minor. New Studies on Aphrodisias, Ephesus, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos* (JRA Suppl 45). Michigan, 148-171.

Cook R. M. & Bayburtluoğlu C. 1966 "Çandarlı (Pitane) da Bulunan Boyalı Lahitler". *Anadolu/Anatolia* 10, 179-192.

Çokay-Kepçe S. 2005 ,"Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil". *Anadolu Araştırmaları* 18/I, 125-167.

Des Courtils J. 2003, *Ksanthos ve Letoon Rehberi.* İstanbul.

Dönmez A. 2018, "Xanthos West Agora II: Alteration and Transformation in the Byzantine Period". *Adalya* 21, 273 - 314.

Evren A. 1985, *Tire ve Çevresinde Bulunan Pişmiş Toprak Lahitler / Terra Cotta Sarcophagi From Tire and it's Environs.* İstanbul.

Akyüz E. 2019, Erythrai Cennettepe Roma ve Erken Bizans Dönemi Kandilleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla.

Işık F. 2019, "Necropolis and Tomb Types" . Ed. H. İşkan, *Patara City-Harbor Cult*. İstanbul, 345-365.

İşkan H. & Şahin F. 2019, "Mezar Kilisesi ve Mezarlığı". Ed. H. İşkan, *Patara City-Harbor Cult.* İstanbul, 332-344.

Joly E. 1974, *Lucerno del Museo di Sabratha.* Roma.

Kaya F. H. 2006, *Soli / Pompeiopolis Mezar Tipolojisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Koch G. 2013, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri.* İstanbul.

Koldewey R. 1913, *The re-emerging Babylon, the results of the German excavations so far*.

Korkut T. 2017, "Roma Dönemi Patarası Yemek Pişirme Kapları: Tavalar/Roman Period Cooking Ware of Patara: Frying Pans". *IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri*, Eskişehir 26-28 Kasım 2007. Eskişehir, 431-449.

Kökmen-Seyirci H. 2017, "Ksanthos Güney Kent Kapısı ve Evreleri- Xanthos South City Gate and Its Phases" *.Adalya* 20, 177 - 212.

Kucur D. 2013, *Anadolu'da Dairesel Kesitli Pişmis*, Toprak Lahitler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Kühne H. 1969, "Die Bestattungen der hellenistischen bis spatkaiserzeitlichen Periode". Eds. K. Bittel *et al*., "Boğazköy IV: funde aus den Grabungen 1967 und 1968". *ADOG* 14, 35-45.

Le Roy Ch. 2005, "La Nécropole du Letoon". Eds. H. İşkan & F. Işık *Lykia VI, In* Güneybatı Anadolu›da Mezar *Tipleri ve Ölü Kültü: Grabtypen und Totenkult im Südwestlichen Kleinasien.* Antalya, 247-260.

Middleton A., St. J. Simpson & A. Simpson 2008, "Th e manufacture and decoration of Parthian glazed 'slipper coffins' from Warka". *The British Museum Technical Research Bulletin* 2, 29-37.

Mofidi-Nasrabadi B., D. Prechel & R. Vahidzadeh 2010, *Vorbericht der archäologischen Ausgrabungen der Kampagnen 2005-2007 in Haft Tappeh*, Iran.

Özbilen-Güngör G. 2020, "Son Buluntularla Erken Tip Klazomenai Lahitlerine Yeni Bir Bakış /The Early Type Clazomenaean Sarcophagi With Recent Finds: A New Perspective". *Arkeoloji Dergisi* 25, 81-96.

Richter H. 2010, "Billiger Ton oder 'Guter Ton?". *Kulturlandschaft Syrien. Zentrum und Peripherie. Festschrift für Jan-Waalke Meyer,* 481-502.

Rocheron C. & Blanco T. 2014, "Les Ceramiques Communes de la finde L, Antiquite a Xanthos: Continuite ou Innovation?". Eds. P. P. Natalia., N. Eleni & K. Vassilis *LRCW 4, Cooking Wares and The Amphorae in the Mediterranean (*BAR intenational Series 2616). Oxford, 685-692.

Saar P. 2018, "Mesopotamian Double-Jar Burials and Incantation Bowls". *Journal of the American Oriental Society* 138/4, 863-873.

Sternitzke K. 2017, "Bestattungen in der Kassiten- und Isin II-Zeit (UAVA 11/2)". Eds. A. Bartelmus & K. Sternitzke, *Karduniaš. Babylonia under the Kassites 2*. Münich, 351-420.

Şirin O. A. 2017, "Amisos'ta Lahit Mezar Geleneği". *Uluslararası Amisos Dergisi* II/III, 86-126.

Tekçam T. 2007, *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul.

Temizer R. 1948, "Kalınkaya Tümülüsü Kazısı". *Belleten* 52, 795-806.

Tunay M. İ. 1970, "Bir Toprak Lahit". *Arkitekt* IV, 184.

Yağcı R. 2003, "Soli-Pompeipolis 2002". *Anmed* I, 34- 37.

Yılmaz H. 1993, "Tepecik Nekropolü". *KST* 15/2, 279-301.

Yurtseven F. 2006 "Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları". *Anadolu / Anatolia* 31, 91-121.

Zeren-Hasdağlı S. M. 2014, "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 2724 Numaralı Klazomenai Lahiti". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* IV/VII, 157-181.